

Col·lecció Busca-raons, 22
El *Plaer* de l'art

Edicions Sidillà SL

La Bisbal d'Empordà 17100

info@edicionsidilla.cat

www.edicionsidilla.cat

© del text: Josep Pla i Teresa Amat

© Josep Pla. Hereus de Josep Pla

© de la il·lustració de la coberta: Montse Mayol

© d'aquesta edició: Edicions Sidillà

Disseny: J. Pujadó

Correcció: Xavier Cortadellas

Primera edició: maig 2024

Edicions Sidillà és soci protector d'Amics de la Bressola

Aquest llibre s'ha imprès amb paper certificat FSC a la Impremta
Pagès, d'Anglès (la Selva)

Editat amb el suport de la Diputació de Girona

Diputació de Girona

ISBN: 978-84-127308-8-3

Dipòsit legal: GI 528-2024

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment
aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO:
932720445 o cedrocat@cedro.org

TERESA AMAT

El *Plaer* de l'art
Josep Pla i els artistes

edicions
Sidillà

La Bisbal d'Empordà, 2024

Sumari

- 7 Pintar la realitat. La sensualitat del real
- 21 El *genius loci*
- 24 Realisme, naturalisme, impressionisme
- 27 Realisme versus naturalisme
- 30 Impressionisme com a realisme
- 33 El Modernisme, pell de gallina
- 41 Avantguardes
- 49 Vermeer, l'antibarroc del barroc (OC 33)
- 53 Damià Campeny, l'escultura en gran del seu temps (OC 33)
- 56 Joaquim Vayreda, impressionista *avant la lettre*, i Martí Alsina, realista (OC 33)
- 60 Antoni Gaudí, més imaginatiu que fantàstic (OC 11)
- 64 Francesc Gimeno, l'antropofàgia de la realitat visible (OC 21)
- 70 Santiago Rusiñol, el pintor poeta (OC 14)
- 77 Aristides Maillol, que arribà a convertir la realitat en bellesa (OC 21 i 44)
- 82 Josep Llimona, la malenconia dominant (OC 19)
- 89 Ramon Casas, que veia l'aire (OC 33)
- 93 Manolo Hugué, frenètic de la inquietud (OC 14)
- 99 Isidre Nonell, la plasticitat objectiva, la realitat vivent (OC 11)
- 107 Joaquim Mir, descordat i panteista (OC 14)

- 120 Xavier Nogués, l'artista més elegant del segle xx (OC 21)
- 126 Josep Maria Sert, un home de món complet (OC 21)
- 132 Joaquim Sunyer, pintor d'una naturalesa cultivada i voluptuos exquisit de la bellesa terrenal habitual (OC 21)
- 140 Ricard Canals, la dimensió de la gràcia permanent (OC 17)
- 143 Feliu Elias, pintor mediocre. Apa, caricaturista pesat.
Joan Sacs, crític magistral (OC 21)
- 151 Pau Gargallo, la plasticitat directa i primària (OC 17)
- 155 Picasso, sense visera. El malagueny kantià (OC 4)
- 164 Enric Casanovas, la respiració calmosa i lenta de la vida (OC 21)
- 176 Joan Miró, admirablement vestit (OC 17)
- 182 Joan Rebull: «Soc més gòtic que Maillol i Manolo» (OC 33)
- 184 Joan Serra, l'evolucionista apassionat de la realitat vivent (OC 29)
- 192 Valentí Castanys, l'antiexhibicionista irònic (OC 17)
- 196 Alfred Sisquella, de l'avantguardisme al realisme (OC 29)
- 199 Salvador Dalí, que voldria amenitzar el món (OC 29).
Josep Pla i Salvador Dalí: Obres de museu
- 209 Per acabar

Pintar la realitat.

La sensualitat del real

*«Per a un pintor no hi ha d'haver més que colors, volums i pesos.
És a dir, matèria capaç de cremar i de viure.»*

Aquesta sentència, despullada de context, serviria per definir, sobretot i en general, l'essència de la pintura moderna (de l'impressionisme a les avantguardes —grosso modo, per entendre'ns—). Cadascú hi pot posar les obres que s'estimi i estimi més; a mi em ve al cap qualsevol obra de Miró: colors, volums i pesos. És exacte! I tot i que aquesta tríada forma part igualment de les obres que també estimem de l'art diguem-ne clàssic, dit graponerament també per entendre'ns, la primera suggestió instintiva seria aquella.

I sí, la sentència és de Josep Pla, i més vestida fa així:

«Per a un pintor no hi ha d'haver més que colors, volums i pesos. És a dir, matèria capaç de cremar i de viure. A alguns d'aquests pintors els agrada que aquest foc s'organitzi en un sistema, al voltant d'un punt central. És a dir, equilibren aquesta cosa elemental que és el foc, la fan intel·ligent. N'hi ha d'altres d'antisistemàtics, que busquen un equilibri llunyà i infinit, un "equilibri del cor": són continus i antinumerals; diríem que són, en el mètode, bergsonianes. És el cas del Greco. Un exemple de pintor sistemàtic podria ser Mantegna.»

És d'un article seu: «Una llambregada al Greco i Mantegna»¹, escrit el 1921 arran d'una visita al Prado, quan tenia tot just vint-i-quatre anys. A banda que ja ens hi insinua que la seva passió per l'art tenia un component sensual, hedonista, també ens revela que ja sabia molt d'història de l'art en general (en part gràcies al crític Joan Sacs —Feliu Elias—, que sembla que el va acompanyar en aquesta visita al Prado).

Però el gust que Pla trobava en l'art també va anar sempre —ja de ben jove— lligat a la que seria una de les obsessions de la seva vida:

«L'art és una cosa sobretot important perquè ha suscitat la lluita dels homes contra el temps, que ho destrueix tot. L'art és un incentiu de l'home per durar, per conservar, per recordar, per perviure davant la còsmica massa d'oblit que ho esborra tot.»²

I això ja ens dona una de les claus que ens porten a la seva visió de l'art, el seu gust per un tipus —no sols un estil— determinat d'artistes i d'obres d'art. L'art, la cultura, ens lliga a les coses en contra de la destrucció implacable de la natura i de la història. L'art, per tant, està lligat a la realitat, al món real. A *Records de Florència*³ ens diu:

«Podríem donar-nos per ben satisfets si poguéssim arribar a captar algun batec fugitiu de la realitat de les coses». L'art més pur seria el que ens arriba a transmetre aquest batec, el batec de la realitat de la naturalesa de les coses i dels homes i de les dones (per especificar-ho de la manera que agradava a Pla, que repetia i repetia aquesta fórmula⁴.)

«Pintar la realitat» és una mena de mantra planià. El va repetint en els textos dedicats als artistes. Com un paral·lelisme del que ell

1 *Caps i puntes*. Obra Completa núm. 43, Ed. Destino, Barcelona, 1974.

2 *El meu país*. OC 7. Ed. Destino. Barcelona, 1968.

3 Dins *La vida amarga*. OC 6. Ed. Destino. Barcelona, 1967.

4 La fórmula és emprada per Pla de manera quasi sistemàtica en tota la seva obra (en els textos que citaré ho veurem en força casos). On altres autors escriuen: “gent” o “persones” o simplement “homes” per referir-

volia fer escrivint, en valorava el que els artistes feien en les seves obres. Escriure i pintar i esculpir la realitat: la finalitat i el plaer de l'art. Pla estimava l'art, i que a vegades semblava que el contraposi d'alguna manera a la mateixa realitat només és una falsa paradoxa.

«La plasticitat, el gust de la vida d'esdevenir forma, es manifesta amb una fatxenderia sensual, de vegades sàvia i profunda, de vegades aspra i adolescent. (...) Al costat de l'enveja que semblen sentir les formes de les coses de donar-se a l'ull humà, l'art fa l'efecte d'una cosa mancada, epidèrmica, insignificant.⁵»

Perquè només cal anar llegint el que ens diu sobre art a la seva obra per adonar-nos que no el col·loca en un pla merament accessori. Pla era un materialista, i com a tal, el món real és per a ell l'essència que ens fa i ens sustenta, i com que la necessitat de l'art forma part de la realitat, també l'aprecia i el gaudeix perquè el sap inherent a aquesta essència humana. De què, si no, s'hauria interessat tant per l'art i els artistes tal com va fer? Per això -i ja som al cap del carrer- l'art que valora i que li agrada és el que per a ell reflecteix la realitat d'una manera *plausible* —si em permeteu l'adjectiu planià—, el que, per la gràcia de l'artista, ens transmet sentit i bellesa, coses per a ell indestruïbles. El Pla més hedonista gaudia amb l'art, li proporcionava plaer, també essència humana real.

Pla tenia l'obsessió de l'escriptura. Obsessió plaent —encara que ens hagi deixat dit que hi patia. Hi vivia immers de manera obsessiva, i per això va fer la seva vastíssima obra, en l'escriptura de la qual trobem el plaer que també li procurava. Si resseguim les moltes pàgines que va dedicar als artistes (del seu temps i d'anteriors), en deduïm molt bé aquest goig vital que traspuja, potser només equiparable al que ens dona en les seves descripcions de paisatges. També, és clar,

se a l'espècie humana, ell escriu: “els homes i les dones”. En vaig parlar a https://www.elnacional.cat/lallanca/ca/profunditat/josep-pla-homes-dones_418919_102.html.

5 «De Niça» a *Cartes meridionals*. Llibreria Catalònia, Barcelona, 1929.

ens diu clarament quan en una obra no troba l'alè de «la matèria capaç de cremar i de viure». Ja ho veurem. Epicuri de l'art, li agrada aquell art que transpira i traspua la joia, la sensualitat, el goig de viure. Diu Joan Fuster: «Pla és un hedonista [...] la seva morositat en la descripció del que veu, morositat goluda, d'ulls que tenen sensibilitat de paladar...⁶». I sí, quan parla de la pintura i de l'escultura que li agraden hi trobem aquesta sensualitat golafre⁷ que manifesta amb imatges tan potents que sovint voregen una sinestèsia plaent. Josep Martinell⁸, pintor i amic de Pla durant molts anys, fins al final de la vida de l'escriptor, diu: «Es pot afirmar que elabora la seva estètica personal sobre les sensacions visuals i els valors tàctils.»

Encara que no haguéssim llegit abans mai res de Pla, només d'encarar-nos als seus textos sobre l'art i els artistes ja tindriem una idea ben clara del seu estil, de la seva visió del món, de la poètica planiana en sentit ampli. Dit una mica a l'engròs, també he triat els seus textos sobre artistes que em serveixen de pretext per fer aquest llibre per menar-vos cap al Pla més genuí. No descobriré res de l'estil planià als seus lectors més o menys habituals, però la meva potser innocent intenció és que també pugui ser una introducció a Pla per a algú que encara no hagi entrat al seu món, quasi un univers inesgotable —i perdó per la hipèrbole—, tot i reconèixer també la palla inevitable entre els milers de pàgines seves. De passada, em sembla que aquest recull pot contribuir a conèixer o a descobrir alguns artistes catalans més o menys contemporanis de l'escriptor. Per altra banda, hi ha tant de pàgines on Josep Pla fa descripcions plàstiques magistrals -com ja he dit: paisatges, persones, ciutats, llocs concrets... - que aquestes descripcions són com obres d'art en forma de panoràmiques, retrats,

6 Pròleg a *El quadern gris*. OC 1. Ed. Destino, Barcelona, 1965.

7 En el primer viatge en tren cap a París, el 1920, es pregunta, mirant el paisatge per la finestra, si no és que simplement és un visual. *OC 4. Sobre París i França*. Ed. Destino, Barcelona, 1967.

8 *Josep Pla vist per un amic de Palafrugell*. Ed. Destino. El Dofí. Barcelona, 1996.

filigranes, caricatures, sempre escrites amb un estil inconfusible, sovint amb aquell punt de lirisme gens cursi, com el que hi pot haver en el bon art, i que lliguen del tot amb els seus textos sobre els artistes. I és que com ha dit Francesc Parcerisas: «La prosa de Pla, la millor prosa realista amb què hom ha pintat el nostre país.⁹»

Pla no és un crític d'art; de l'art extreu el goig que li proporcionen les obres dels artistes que admira. Per això els textos que els dedica són l'expressió dels seus gustos, amarats de vitalisme i sensualitat — ja ho he dit—, però també impregnats d'una penetració, no només intuïtiva sinó sàvia, a vegades crítica, que desemboca en el seu sentit profund de l'estètica; no és només un intuïtiu o un diletant, sinó que veiem que ha estudiat els artistes l'obra dels quals l'ha fascinat o li ha interessat més o menys. Pla va escriure molt, però també va llegir molt i va veure i viure molt per poder-ho fer amb la mestria que li coneixem. Té un gran coneixement dels corrents artístics del seu temps i de tots els anteriors. Els seus textos sobre l'art i els artistes són autèntics i excel·lents assajos que ens deixen, sovint, bocabadats atesa la fina anàlisi que se'n deriva. I també li agraïm l'amenitat (i la vivor i la tafaneria) amb què ens els presenta, amb el seu estil inconfusible, ja que també cal dir que, quan transcriu directament les paraules que li adrecen en conversa alguns dels artistes retratats, hi veiem la «reelaboració» de Pla: l'estil és el seu, encara que podem deduir que el text reflecteix fidelment la idea del que diu el seu interlocutor.

No, Pla no era un crític professional, però la seva perspicàcia podia afinar un criteri amb una lucidesa que a alguns teòrics els costa molt de bastir amb elucubracions sovint abstruses amb aparença de rigor intel·lectual. A vegades pot ser afuadament¹⁰ i desmesuradament crític, però no és mai implacable ni molt menys pedant. Re-

9 Francesc Parcerisas. «Els textos de Josep Pla sobre pintors modernistes». *Nexus* núm. 18. Monogràfic *Pla i els artistes* (Juliol 1997).

10 Afinadament. La paraula afuadament no està admesa encara en els diccionaris. [Nota del Corrector]

corre als crítics i teòrics de l'art del seu temps per falcar les seves opinions. No és que s'hi basi estrictament i en molts casos els contradiau o els matisa; en general els fa servir per reblar els seus criteris, que té molt clars: sap quins són els seus coneixements i els seus gustos. Així, hi podem veure aparèixer Joan Sacs (a qui dedica un Homenot sensacional a OC 21¹¹), Rafael Benet, Carles Capdevila, Raimon Casellas, Alexandre Cirici Pellicer... els quals cita literalment quan li convé.

Com diu Xavier Pla:

«Josep Pla no és evidentment un teòric de l'art, i és cert que la terminologia que utilitza no és pas, parlant amb rigor, la que l'estètica o la poètica utilitzen avui dia. Tot i això, seria absurd creure que Pla només és un creador farcit d'intuïcions purament subjectives i arbitràries. Importa assenyalar que la seva reflexió sobre art, que privilegia fins i tot més la pintura i l'escultura que no pas la literatura, és el reflex d'un pensament singular que es basa en fonts extraordinàriament heterogènies, i que se serveix d'una terminologia una mica equívoca, però sempre coherent.¹²»

S'ha dit que li interessava més escriure sobre els artistes com a personatges que sobre el seu art. Ell mateix ho va dir de passada al final de la seva vida:

«La pintura? Sí. Però el que m'interessa més és la figura de l'artista: com és, com viu, què pensa. Em dona notícia de la seva obra. Per això he escrit papers no pas sobre pintura, sinó més aviat sobre pintors: Manolo Hugué, Santiago Rusiñol, Joaquim Mir, Joaquim Torres Garcia, Josep Maria Sert, etc.¹³»

11 *Homenots*. Tercera sèrie. OC 21. Ed. Destino. Barcelona, 1972.

12 Xavier Pla. *Josep Pla. Ficció autobiogràfica i veritat literària*. Quaderns Crema. Barcelona, 1997.

13 En conversa amb Josep Valls: *Josep Pla oral*. Acontravent. Barcelona, 2011.

I Ainaud, Altaió i Mas¹⁴ diuen:

«La principal motivació a l'hora d'escriure sobre art no sembla tant un especial interès per l'art sinó més aviat per determinats personatges-artistes i, per damunt de tot, per preservar la memòria dels principals integrants d'un corrent artístic al qual Pla és afí: el realisme, entès, però, de manera subjectiva, paral·lel a la seva trajectòria literària.»

Sí que és una mica això (que s'ha convertit quasi en un mantra quan s'ha parlat i encara es parla sobre Pla i els artistes). Però jo dic —i no soc jo sola, ja ho veureu— que és molt més. Quan escriu sobre art hi trobem molt més: té coneixements i criteris i també, és clar, gust personal. No ens descriu només el personatge artista; ens transmet, a través de l'art que aquest fa, tota una poètica i una estètica personal seva. Molt personal i molt més elaborada del que ens pot semblar si no gosem treure'ns els aclucalls que portem a vegades quan es tracta de veure i de mirar Pla, fins i tot els que pensem que el mirem de fit a fit. Sobre això de la poètica de Pla pel que fa a l'art, hi ha un text clarivident de Dolors Oller, editora i prologuista del monogràfic “Pla i els artistes” a *Nexus*¹⁵:

«Josep Pla era un artista. Com a tal, té una consciència clara d'alguns factors bàsics en l'activitat de tot artista. El primer és una afinada consciència del seu art que el porta a una anàlisi i a una especulació sobre les possibilitats del seu ofici i sobre el grau d'intensitat que pot assolir el seu llenguatge en aplicar-li allò que per a ell representa el tret de màxima eficàcia creadora i que anomena, en l'homenot dedicat a Sunyer, “la temperatura de l'esperit”. Això el porta a reflexions de teoria poètica —en el sentit més ampli, constructiu i contemplatiu, de la paraula “poètica” i també fa que les seves anàlisis constitueixin una interessant teoria de l'art i la literatura,

14 Joan-Francesc Ainaud, Vicenç Altaió i Ricard Mas: *Josep Pla i els homenots artistes*. Catàleg de l'exposició del mateix nom. Fundació “la Caixa”. Barcelona, 1997, amb motiu de l'Any Pla 97.

15 Dolors Oller: *Pla i els artistes*. Monogràfic. *Nexus* núm. 18, juliol 1997.

teoria deslligada de l'observació dels trets estilístics superficials i orientada cap a les relacions entre formes i significacions, o, si volen, cap al significat de les formes. [...] Un altre factor és el coneixement de les implicacions existents entre l'art i la vida. De manera que no és estrany que s'interessi i utilitzi les dades biogràfiques, culturals, sociològiques, temperamentals o geogràfiques per explicar una determinada manera de fer art en un determinat artista. [...] [Té] el convenciment que, en la creació artística, la cultura i la intel·ligència han de dominar el temperament i el caràcter individual, de manera que l'artista ha d'aconseguir, mitjançant les lleis del coneixement intel·lectual de les formes, aquella gràcia inesperada que fa de l'obra d'art una naturalesa altra: més intensa, més harmònica, més significativa en el seu ordre categòric i immutable.

[...] La mirada de Pla sobre l'obra dels artistes va armada amb un mètode implícit, un mètode que formava part de la teoria del pensament de la seva època de formació. Lector de Croce, de Berenson, de Bergson i de Proust, la seva indagació sobre una obra concreta consisteix en una mena de fenomenologia implícita, positiva i idealista alhora, que el porta a buscar el nucli originari, l'energia interna responsable de la forma externa d'aquesta obra.

[...] Òbviament, hi ha el seu gust, i, òbviament, ell no pot parlar sinó d'allò que li interessa; però, algú pot fer-li'n retret? Faig aquesta pregunta retòrica per avançar-me a l'objecció, també tan banal, que se li fa a causa del seu desinterès pels moviments artístics que, reductivament, podem dir que corresponen a les avantguardes. Bé, això és totalment insignificant, perquè, allò que en definitiva importa en un pensador no són els seus temes sinó la manera com estan tractats; és en el seu mètode on s'ha de buscar el coneixement i no en els objectes dels quals parla. I Josep Pla sempre organitza el seu discurs estètic a partir de l'anàlisi de les formes, i és a través d'aquesta anàlisi que atribueix determinades significacions a aquestes formes. Un mètode absolutament comú a tota especulació pura sobre art, siguin quins siguin els estilemes d'aquest art. L'important, doncs, és l'eficàcia i la pertinència de les seves racionalitzacions, és a dir, el seu sentit crític.»

Sí, Pla sempre va defensar el realisme en art. I ho feia raonant amb molta agudesesa la seva visió. Encara que pot ben ser que no compartim del tot els criteris amb què la defensa, no podem evitar treure'ns el barret davant dels seus arguments i la manera com els desplega. Però el seu gust i la seva defensa del realisme no era pel que tenia només de «figurativisme». En figurativistes com Pere Pruna, per exemple, hi veia massa «literatura», considerava la seva pintura com a decorativa, antirealista i italianitzant (dels primitius italians). Si contemplem reproduccions dels quadres de Pruna podem veure-hi el que Pla hi veia partint de la seva concepció, a banda que nosaltres considerem que tingués més o menys raó. En el que segur que l'encertava és en el que també deien alguns sobre Pruna: que picassejava. Picasso va acollir Pruna a París i aquest s'hi va sentir molt influït¹⁶. Segons Pla, cal ésser pictòricament realista, perquè «l'art com a joc us fa caure del cantó de la literatura, de la il·lusió visual de la poca solta.»

Cal destacar clarament, també, que en aquests textos hi ha ben reflectida la ideologia planiana en sentit ampli, el seu conservadorisme naturalment i lúcidament cultivat i amb tot el sentit que ell li donava. A l'hora de retratar els artistes, els personatges artistes, hi manifesta clarament el seu ideari, basat únicament, i no és poc, en el convenciment que cal conservar el que tenim, el que ha anat fent de bo, de positiu, l'espècie humana. Es tractaria (ho poso en condicional per raons em sembla que òbvies) de construir i de mantenir, ja que de destruir prou que se n'encarreguen el temps i la natura cega. De conservar, en definitiva, *radicalment*. Sí, el conservadorisme de Pla parteix d'aquesta idea radical. I, paradoxalment, sent conservador va ser profundament i manifestament partidari del progrés entès

16 Vegeu *Pere Pruna el 1925. Retrats de passaport*. OC 17. Ed. Destino. Barcelona, 1970.

com a millora de la societat, de la vida dels homes i de les dones: Pla era conservador, no reaccionari.

He dedicat uns capítols previs als corresponents a cada artista a descriure el que per a Pla eren els estils artístics moderns (amb referències als clàssics, a vegades). Començo amb un comentari sobre la importància que donava al paisatge local: el *genius loci* com a element constitutiu i indestriable de les obres d'alguns artistes, i seguidament dedico tres apartats que corresponen als moviments de què tracta: realisme-naturalisme-impressionisme, modernisme i avantguardes. Quant a aspectes textuais en si, transcrivint fragments d'aquests escrits de Pla sobre els artistes (tal com passaria, segurament, transcrivint els dedicats a les seves descripcions de paisatges o llocs) se'ns fa potser més evident que en una lectura «normal» la profusió dels adjectius típicament planians i, sobretot, la freqüència amb què els fa anar al llarg dels seus escrits, sense que per això ens resultin redundants o se'ns facin excessius. (També constatem que hi solia prodigar els adverbis en –ment i, de vegades, també repetia substantius i verbs). O sí, potser alguns cops, a primer cop d'ull, la potent adjectivació planiana la podem trobar una mica excessiva: allò de fins a vuit adjectius que pengen d'un substantiu o d'un sintagma! Però quan els lectors més o menys fidels de Pla ensopeguem amb alguns dels seus adjectius particulars i recurrents: *inexorable*, *ineluctable*, *arrilat*¹⁷, *estrabulat*, *plausible*, *aquilotat*, *atrabiliari*, *exacerbat*, *esfotrassat*¹⁸, *recalcitrant*... somriem amb un *ara Pla!* (I inevitablement també somriem pensant que són les cosetes que els profes-

17 “Adjectiu no documentat, però característic de Josep Pla, que se'n val per designar coses de poc valor, de qualitat dubtosa, tronades o en mal estat de conservació”. Rodamots. Extret del bloc *Totxanes, totxos i maons* de Joan Josep Isern. Vilaweb. 7 d'agost de 2023.

18 Malmès, atropellat. Diccionari Català Valencià Balear.

sors més o menys mestretites dels actuals tallers literaris no deixarien passar a cap alumne).

I aquí permeteu-me un excurs essencial sobre l'adjectivació de Pla citant Gabriel Ferrater¹⁹, una opinió plena de perspicàcia il·luminadora:

«[...] en Pla, d'una manera molt conscient, molt deliberada, el que ha procurat sempre i ha aconseguit, al meu entendre, d'una manera molt brillant, és aixecar l'estil, no passant pàgines descriptives a una pàgina, de sobte, lírica —els violins de Baroja o qualsevol pàgina d'*écriture d'artiste*, qualsevol pàgina metafòrica—, sinó trobant l'adjectiu no lleuger, l'adjectiu realment impressionant.»

Segons Ferrater, després d'una tirada conscient d'adjectius «lleugers», Pla remata la jugada amb un adjectiu «fort» que, per contrast, «aixeca l'estil» i

«[...] juga amb el mecanisme verbal d'una manera absolutament conscient, absolutament deliberada. Ara bé, aquest mecanisme verbal, d'on l'ha tret? L'ha tret de molts indrets, naturalment, però en l'ordre de les influències literàries, l'ha tret, sobretot, de Sterne.»

(Efectivament, Pla va esmentar bastant Sterne en la seva obra, de qui admirava sobretot el seu *Tristram Shandy*).

Així, deia, he descobert (constatat potser seria menys pedant) que la millor manera de veure més clar l'estil planià és transcriure'l, copiar fragments dels seus textos. De fet, he tingut la impressió, tot fent-ho, que hi veia quasi més clar el seu estil inconfusible, el reveia i, evidentment, així hi veia també les costures, que de vegades —poques— són potser un pèl massa evidents. Vas copiant i li esmenaries cosetes. «Cosetes», al capdavant, minúcies. Li trauries —potser, ei, mestretites!— algun (poquets!) dels adjectius, algun sintagma de farciment inútil o recurrent, cacofonies que et fan ensopegar: tira al

19 Gabriel Ferrater. *Tres prosistes. Joaquim Ruyra, Víctor Català i Josep Pla*. Editorial Empúries. Barcelona, 2010.

dret sense mirar enrere... Hi podem arribar a veure alguna descurança quasi displicent, com si no es rellegís. Vas teclejant i, de vegades, dius: «Ai senyor, que badem?». Però sent tan gran com és, el seu estil general no se'n ressent pas gaire. També m'aventuro a dir que moltes coses d'aquestes més aviat es poden atribuir a l'editor i al primer corrector de la seva obra completa (ai, Bardagí, que badaves una mica i et passaven per malla algunes d'aquestes minúcies estilístiques, ocupat a potinejar-li la gramàtica, com tu mateix reconeixes quan te li presentares sarcàsticament com el seu corrector-corruptor!²⁰). Sobretot a l'editor, que havent estat avisat per Jordi Pujol Cofan²¹, el corrector posterior, de tots els errors de la primera edició, en passà olímpicament en les reedicions —reimpressions, de fet— posteriors. (Encara esperem —preventivament asseguts— una edició amb cara i ulls de la seva obra completa amb tot el que comporta: criteris d'edició en general, esmenes d'errades, datacions, referències, índexs fiables...).

I sí, també hi trobes algunes —poques, tornem-hi!— de les seves típiques contradiccions, sobretot temporals i espacials²², els recosits de pedaços de textos retallats i afegits que a vegades es desmenteixen entre ells quant a detalls més o menys —més aviat menys— rellevants. Això no el desmereix gens; només és el resultat natural de l'obra d'un escriptor tan prolífic, d'una vida d'escriptura tan llarga i d'un editor que l'esperonava a acabar de farcir algun volum amb textos reciclats (tornem a clamar *reedició!*). Però diguem-ho clar (i evidentment no soc la primera a dir-ho): en Pla hi ha molta menys palla del que alguns hi volen veure, i si en garbellem bé el gra se'n desprèn el boll inevitable i sobrer. El boll que contenen totes les

20 Anècdota esmentada per Xavier Febrés: *Les preguntes pendents de Josep Pla*. L'esfera dels llibres. Barcelona, 2006.

21 Entrevista a *Revista de Girona*, núm. 280 (2013). <https://raco.cat/index.php/RevistaGirona/article/view/268278/355851>.

22 Per exemple, a *OC 14. Tres artistes. Vida de Manolo*, situa Horta de Sant Joan “prop de Saragossa” i només hi diu “Horta”.

obres literàries, incloses les més bones, i moltes amb bastant de palla i tot. La qüestió, en fi, és que el boll sempre se l'endú el vent, la palla la guardem per fer coixí i el gra sa i generós és el que ens alimenta. (Ai, perdoneu la deriva cursi per la qual Pla em collonaria ben collonada).

Espero que després de llegir alguns dels apartats d'aquest llibre, que bàsicament vol ser una mena d'antologia dels textos de Pla sobre l'art i els artistes, us vinguin ganes de llegir-los sencers en la seva obra completa, d'on bàsicament els he espigolat. Per exemple, la biografia-retrat que fa de Rusiñol²³ (volum 14) és un dels seus millors llibres i, a més del retrat del personatge i l'anàlisi de la seva obra, hi retrata tota una època (de fet, això ho trobem sempre en Pla) que ens ofereix de manera diàfana i magistral. O també les quasi dues-centes pàgines que dedica a Joaquim Mir. O les extraordinàries —ja s'ha dit molt, però cal repetir-ho— cent catorze planes que dedica a Manolo Hugué (de *Vida de Manolo contada per ell mateix*: 1928 i 1953). Tots tres són al mateix volum 14: *Tres artistes*. Una delícia, un dels millors volums dels quaranta-cinc de l'obra completa.

Pla va escriure sobre d'altres artistes a més dels que surten aquí. La tria respon a criteris subjectius, és clar; he tingut en compte els que m'han semblat més adients per mostrar l'ideari artístic de Pla. Pel que fa a l'ordre en què apareixen, correspon a la data de naixement de cadascun. Podria haver-ho fet de manera més sofisticada; per exemple, la data d'escriptura, però atesa la sovint caòtica o quasi inexistent datació dels textos planians, fruit de la mala edició quant a aquests aspectes —torna-hi, a veure si per esgotament...—, l'he descartada per quasi impossible i segurament fal·laç. Per tant, el de la data de naixement m'ha semblat un mètode simple però potser prou bo. A més, començar amb Vermeer (l'únic artista «forani» —i fora d'època, junt amb Damià Campeny—) em semblava també molt

23 OC 14. *Tres artistes. Santiago Rusiñol i el seu temps*. Ed. Destino. Barcelona, 1970.

adiant perquè en el que veia i deia d'aquest artista hi trobem l'essència del seu concepte de l'art i de la seva estètica personal.

Quant a edició pròpiament, he suprimit els senyals indicatius de salts de text i de supressions dins del paràgraf o de la seqüència, supressions que no són rellevants per al contingut: amb tot, he procurat, i em sembla que ho he aconseguit, no traïr els textos a base d'afegir-hi o alterar-hi res. I, suposo que ja es veurà, tampoc no he pretès fer un estudi de tall acadèmic i erudit que requereixi un aparat exhaustiu que, en aquest cas, ho entrebancaria tot inútilment. Per això mateix, quasi totes les notes a peu de pàgina corresponen a les referències corresponents a les citacions dels autors que esmento i només n'hi ha algunes més d'imprescindibles: aclariment, remissió...

Finalment, permeteu-me dir que no era la meva intenció primera, però mentre anava fent ja veia que se'n pot desprendre un component didàctic —divulgatiu, que deia— pel que fa als artistes que hi apareixen de la mà de Pla, ja que algun ens pot ser poc conegut i val molt la pena aturar-s'hi. En una època que ho tenim tot a un clic de Google i Viquipèdia, anar buscant informació i, sobretot, les reproduccions de les obres de cada artista, pot ser una ampliació de coneixement. I, sobretot, un plaer. Passeu i mireu, doncs.